Türk Edebiyatının Söğüt'ü

Söğüt

SÖĞÜT'TEN

SİNAN TERZİ

Bahtiyarız!

Söğüt, yeni döneminde bir yaşına daha girdi. 1968'in Ocak ayında "Bir türkü tutturmuşuz, söyleyip duruyoruz…" diyen gençlerin ufukları, mefkûreleri, adanmışlıkları rehber olmuştu bize. Devraldığımız emaneti; izlerine basarak, istikametten şaşmadan, daha öteye götüreceğine iman ettiğimiz "emin ellere" teslim edene kadar layıkıyla taşımaya azmetmiştik. Muradımızı soranlara "kendi ağacımızın gölgesinde, kendi topraklarımızın türkülerini, bize özgü nağmelerle söylemek" diyorduk. Öyle de yaptık. Yeni dönemin yedinci, ikinci yılın ilk sayısıyla okurlarımızın huzurundayız.

1969 yılı Ocak sayısında *Söğüt*'ün kapağında, "Bir Yaşıma Bastım" başlıklı, *Söğüt* dergisinin dilinden kaleme alınmış bir yazı yer alır. Der ki *Söğüt* okuruna;

"Ben yüzyılların ardından kopup gelen bir vakarın aşağılık duygusu hâline gelmesine, başımın bir vakitler arşa dek yükselmesine sebep olan değerlerin hor görülmesine, tepemi görebilmek için ayaklarımın dibine yatmaya mecbur olanların baş tacı edilmesine karşıyım. Çiğneyici ayaklara, katledici ellere, taşlaşmış yüreklere, yıkanmış beyinlere karşıyım.

Heyhat! Bugün köklerimin uzaklara gidemediğini, doyasıya beslenemediğimi, boy atıp yükselemediğimi içim sızlayarak görüyorum! Eski hâlim yok artık! Gözyaşlarım bunun içindir. Ama bu yaşlar benim hayat suyum oluyor. Ağladıkça sulanıyor, sulandıkça yeşeriyor, yeşerdikçe bir vaha oluyorum. Öyle bir vaha ki yıllarca süren kuraklıktan kavrulmuşların, yüreği yanmışların; eli, dili tutulmuşların biricik istinatgâhı!

Bir türkü tutturmuşsun. Adı TÜRKİYE! Bugün bazılarınca pek bayat sayılan bir türkü! Varsın olsun, aldırmıyorum bile! Saçlarımı kesseler, kollarımı budasalar, köklerimi kazısalar ben, yine türkümün peşindeyim. Bu türkü, ŞAHISLARLA KAİM DEĞİLDİR! Bugün beni yeşertenler, yarın birer fani olacaklar; o zaman bana sahip çıkanlar olursa, bu defa onların sularıyla beslenecek, onların elinde türkümü çağıracağım. Kimse bana bakmazsa, o zaman bugüne dek aldığım suyun son damlasını harcayana kadar o türküyü çağıracağım!

O türkü ki idealistlerden başka çağıranı yoktur, dinleyeni yoktur!

Değerli okuyucum; işte ben, o türküyü dinlemeye doyamayanların, ömürlerini o türküye hasretmişlerin ellerinde büyüyor, onların ellerinde dolaşıyorum. Ve avaz avaz türkümü çağırıyorum: 'TÜRKİYE'M TÜRKİYE'M!' diye…"

Yarım asır önceki niyeti neyse, bugün de niyeti odur *Söğüt*'ün. O gün *Söğüt*'ün yeşermesine vesile olanların bir kısmı nasıl fâni olduysa, bugün can suyu verenler de muhakkak fâni olacaktır. *Söğüt* yine yeşerecek, vaha olacak, günü geldiğinde gür bir ormana dönecek, tutturduğu türküsünü usul usul söyleyecektir. Gelin diyoruz, gelin *Söğüt*'e siz de katılın. Türk edebiyatı için taş üstüne taş koymaya hevesli herkesi *Söğüt*'ün çağrısına iştirak etmeye çağırıyoruz. Gelin, o "büyük istikbali birlikte çağıralım"…

DOSYA

AHMET BİCAN ERCİLASUN İLE *DÎVÂNU LUGÂTİ'T-TÜRK*'E DAİR
TUĞÇE MEÇ / 38

FUZULİ BAYAT İLE KÂŞGARLI MAHMUT / *DÎVÂNU LUGÂTİ'TTÜRK* ÜZERİNE
CENGİZHAN ORAKÇI / 46

BEN KÂŞGARLI MAHMUT
CENGİZHAN ORAKÇI / 55

DÎVÂNÛ LUGÂTİ'TTÜRK: SÖZLÜK VE ÖTESİ
ALİ AKAR / 62

SÖZ VARLIĞIMIZIN TOPLANDIĞI İLK KİTAP: *DÎVÂNÜ LÜGÂTİ'T-TÜRK*
MESUT ŞEN / 70

DÎVÂNU LUGÂTİ'T TÜRK'TE GEÇEN DİNÎ KELİMELER
EMEK ÜŞENMEZ / 79

KÂŞGARLI MAHMUT DEDİKLERİNDE...
YAŞAR ÇAĞBAYIR / 87

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE *DÎVÂNU LUGÂTİ'T-TÜRK* ADLI ESERİN ETKİSİ
ÖZGE AYDIN / 91

GELENEKSEL TÜRK ŞİİRİ VE TÜRKÜLERİN BENGİ KAYNAĞI: *DÎVÂNU LUGÂTİ'T TÜRK*
PROF. DR. ALİ YAKICI / 95

NOSTALJİ

SÖĞÜT'ÜN TÜRKÜSÜ
PEYAMİ TURAN (NEVZAT KÖSOĞLU) / 6

DENEME

ŞU DAĞLARDA KAR OLSAYDIM
MEHMET ALİ KALKAN / 9

KARABAĞ'IN MÜBAREK, AZERBAYCAN!
NURANE TAĞIYEVA / 21

SUYUN SESİ, HAS HÂCİP'İN NEFESİ
MUSTAFA SARI / 29

CÖNK YAZILARI-5 "DÜNYA DEDİKLERİ YELEKSİZ OKTUR"
ALİ DUYMAZ / 111

KORONAVİRÜS'TEN BİZİ YUNUS EMRE KURTARACAK
M. SADİ KARADEMİR / 111

SUYUN ALTINDA NEFES ALMAK
RABİA KARANFİL / 149

GELMİŞ BOYDAN AŞIYOR" KOYU BİR SALGIN YAZISI
TEKİN ŞENER / 161

AŞKIN EŞİĞİNDE LEYLA MI ZÜLEYHA MI OLMAK?
AYŞEGÜL ATILGAN / 179

BEYNİMİN TAVAN ARASI
BERNA GÜZEY YIRTICI / 203

EŞİK
CANSU COŞKUN / 218

HİKÂYE

ERGUVANLAR ÖZLEMİ
FEYZA AY / 13

ÜZÜM SALKIMLARI
HALİME KEÇE CİVELEK / 25

MARİYA SELESTA GEMİSİ MÜRETTEBATININ HELAKI **/ 103**
VARİS YOLCUYEV

KEMAL'İN SIRLI ELLERİ **/ 125**
ELİF ARPACI

ÂDEMOĞLU **/ 139**
UMUT SAMİ YILMAZ

BİZ KALMAK **/ 152**
SAMET ÇILDAN

SINAV SALONU **/ 175**
ENES KURT

CENDERE **/ 194**
ASUMAN DEMİR

BEŞLERİN SÖĞÜDÜ **/ 206**
SEVİM ÇOBAN

ON BİR BATUR **/ 222**
EMRAH ECE

İNCELEME

BEYAZ PERDEDEKİ UZAK ETNOGRAFİ **/ 121**
MEHMET AYCI

BASRİ GOCUL'A DAİR **/ 132**
TAHSİN YILDIRIM

KÂĞITTAN BİR DÜNYA **/ 142**
MUSTAFA KURT

ANLAMA ARZUSU, MODERN TÜRK EDEBİYATI ÜZERİNE YAZILAR **/ 157**
MERVE SEVDA SELVİ

MUALLİM NACİ'NİN ROMANI **/ 166**
MUHARREM DAYANÇ

BAHTİYAR ASLAN'IN *SANCI* KİTABINA DAİR **/ 186**
İSMAİL KILINÇ

RUHUN KAYIPLARINI OTEL ODALARINDA ARAMAK: *HAYAL OTEL* **/ 198**
MERVE KAMBUR

BEYNİMİZİN KIVRIMLARINDA BİR MAHZEN - YUMUŞAK ODA **/ 210**
HATİCE KÖSE

KÖKBÖRÜLER **/ 214**
ZAFER SARAÇ

ŞİİR

AT İÇİN KELİMELERDEN BİR KOŞUM **/ 8**
CENGİZHAN ORAKÇI

FRESK **/ 20**
FATMA AKSU

BİR ÖMÜR SEYİRCİ **/ 28**
YAĞIZ GÖNÜLER

TERSİNE TARİH **/ 120**
EDA FIRAT

ÖLÜ GÜVERCİN **/ 138**
M. TUĞRUL ÇOLAK

BİRADERİM MEHMET **/ 151**
EMİRHAN EDER

"TÜRKÇEYİ KURANLAR" **/ 165**
ERAY SARIÇAM

ÇIKI'N **/ 178**
MEHMET AYCI

YANLIŞLAR KİTABI **/ 191**
MEHMET ŞAMİL

SARKAÇ **/ 202**
FİKRİ CUMHUR

GÜMRÂH **/ 213**
İBRAHİM DAŞ

SÖĞÜT'ÜN TÜRKÜSÜ

■ PEYAMİ TURAN (NEVZAT KÖSOĞLU)

Bir türkü tutturmuşuz…

İşte bir yıl tamamlandı. Yeni bir yıl, el değmemiş ümit demektir; ümitse, istikbali taşıyan küheylan... Nal sesleri arkada bıraktıklarımızdır. Hayat, ümit beşiğinde, bu nal sesleriyle yoğrulup, onların ninnisini dinleyerek serpilir, gelişir; sonra yine bu ümit küheylanında kanatlanarak yeni umutlara açılır.

Ümit amelin kalbidir; ona can verir, her zerresine kan ulaştırır. Amel, muhasebeye mahkûm, bütün bir hayat faaliyetimizdir ve ümidi oluşturur, besler, büyütür.

İnsan oluşumuzun kaderi bu, umut kesilince hareket durur, insan tükenir, fosilleşir. Sürekli bir amel gayreti içinde olunmazsa ümit de seraplaşır, aldatmaya başlar; artık kalp durmuştur.

Ümit her zaman ileriye dönüktür; olmak, yükselmektir. Onda beleş

yoktur; pençelerimizin, tırnaklarımızın izinde gerçekleşir. İrade, azim ve inanç varsa ümit de vardır. Tevekkül yani, karardan sonra o fütursuz atılışın inancı ümidi temellendirir.

Ümidi spor-totoya bağlamayın lütfen. Bu bekleyişinize dilediğiniz adı takabilirsiniz ama bırakın ümidin yakasını; onu bayağılaştırmaya, sokaklara düşürmeye hakkınız yok.

Ümidi kendi gerçeği ile varoluşumuzun bayrağı bilmeliyiz.

Hayatımız, gerçekleşen yahut kırılıp giden umutlarımızın hikâyesidir. Gerçekleşmeyen ümitler hak edilmeyenlerdir. Ümit etmeyi hak edebilmek Allah adıyla başlayan yürüyüşün ilk ve en büyük adımıdır.

Ümitsizliğe gelince onu tanımıyoruz; yeter ki hakkımız olmayana el atmayalım, umudumuzu çekelim. Hazreti Yakup "Ey oğullarım," dedi "gidin Yusuf'u ve kardeşini arayın. Allah'ın yardımından ümidinizi kesmeyin; doğrusu kâfirlerden başkası Allah'ın yardımından ümidini kesmez."

Biz bir türkü tutturmuşuz, yıl oldu…

Size "gelin katılın," diyeceğiz; "türkümüzü daha içten, daha gür ve coşkun çağıralım," diyeceğiz. *Söğüt*'ün türküsü büyük ümit ve iymandır; bu hiç değilse nal seslerimizin hakkıdır.

Size "gelin, katılın," diyeceğiz; büyük istikbali birlikte çağıralım…

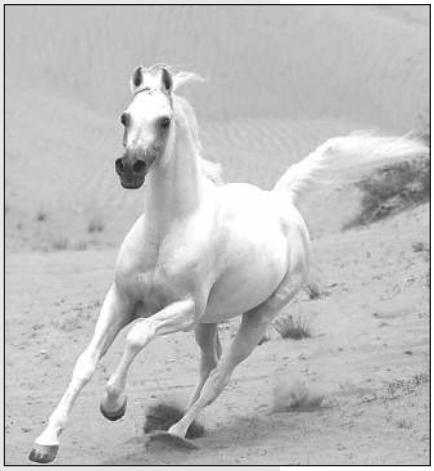
Ocak 1969

AT İÇİN KELİMELERDEN BİR KOŞUM

■ CENGİZHAN ORAKÇI

Bütün ayların üstünü çizdim sadece yund kaldı
Gidiyorum günleri gemsiz
İsterse tökezlesin dağlar önümde

Boz atlı bir efsanenin terkisinde gökler
Sonra çayırlar uzayıp boylanan
Terk edilmiş kadınlar kalbi
Varlığı unutulmuş yılkı

Bayurku'nun soluğu kan türküleri
Hangi ovada söylendi bilinmiyor
Zamanın ne önemi var şimdi
Kireç taşında yazılmıştır

Alnı akıtmalı bir rüyadan çıkıp gelmeli
Sular silkilip uyanmalı
Varsın biraz da bilgeler düşsün sağrısından
Unutulmuş bilgiden kime ne

Kaf Dağlarında bir Tulpar koşar
Uçar gelir gün ortasında
Şaşırsın diye ahali hep birden
Bu rüzgârda savrulan destan
Çocukların görüp anlattığı

Yorga yürüyüşlü elma yanaklı
Üç köpükten nasipli
Çamlıbeller bölük bölük
Şimdi haritada yeri yok

Koşumlar için meçhulde bir müze
Vitrinlere yaralı toynaklar
Köpürmüş gemlere etiketler
Yağız suretler süvarisiz
Hiç görülmemiş

Allah'ın sonsuzluğunda doludizgin
Rahvan bir hülya idik masmavi
Ayağı yağmur topuğu saf kar
Henüz öpülmemiş yelesi

Biz kaldık işte bu şiir içre

ŞU DAĞLARDA KAR OLSAYDIM

■ MEHMET ALİ KALKAN

Şu dağlarda kar olsaydım ne olurdu?

Dağlara "ak başlı" derlerdi benim yüzümden. Daha bir heybet verirdim. Gün vurur erirdim usul usul, yaylalara bahar getirirdim. Yaylalar çiçek çiçek açardı. Ya da "Dağlar çiçek açar Veysel dert açar"dı. Nefes nefes sevda dağıtırlardı sonra. Sularım en aşağı, dağın eteklerine inerdi. Oradan başlarımı taşlara vura vura giden bir dere olurdum. Gürül gürül akan çay olurdum, nehirleşirdim. Ummana karışırdım sonra, susardım... Sessizlik başlardı.

Bahar denize yakın yerlerden başlardı. Sürüler ovalardan dağdaki yaylalara doğru yol alırdı. Hıdrellezden sonra otlar her gün bir arpa boyu büyürdü. "Bir arpa boyu yol" bir günlük yürüyüş mesafesiydi.

Prof. Dr. Yaşar Düzenli'den dinlemiştim, kitabında da okumuştum. Demişti ki:

ERGUVANLAR ÖZLEMİ

■ FEYZA AY

Gözümü üzerinden ayırmamam söylenmişti, annem komşuya gidip gelene kadar ona göz kulak olacaktım. Bu yüzden şimdi gözlerimi iri erikler gibi açmış onu seyrediyordum. Evimizin en gürültülüsüydü. Yaşı benden büyük olmasına rağmen ona benim bakıyor oluşum oldukça garipti. Garip olan bir şey daha vardı, hiç bıkmadan tekrar ettiği davranışları. Yerinde otururken sabit duramaz, sürekli sallanırdı. Gözüme oldukça eğlenceli görünüyordu. Yalnız başımayken ben de onun gibi sallanmayı dener kendi kendime gülerdim. Sallanışına bağırtılar ve garip el kol hareketleri eklenince işler değişiyordu. Öyle zamanlarda değil eğlenmek, onun olduğu tarafa bile bakamıyordum. Anneannemse onu her zaman çok severdi, saçlarını bastıra bastıra okşar, şapur şupur öper, "Canım oğlum, cennet bakışlı oğlum," derdi. Onların bu sevgi dolu hâlini izlerken kıskançlıkla anneme döner, o da benim saçlarımı okşasa diye

KARABAĞ'IN MÜBAREK, AZERBAYCAN!

■ NURANE TAĞIYEVA

10 Kasım 2020... Tarihlerin en yücesi. Bir milletin yeniden doğuşu... Türk'le bütünleşen kutlu tarih. Atatürk armağanı...

Karabağ'ın dil açıp konuştuğu, Şuşa'nın ayaklanıp yürüdüğü, Cebrayıl'ın sevinçten ağlayıp, Füzuli'nin çığlık attığı, Gubadlı'nın kırgın, Zengilan'ın hasret dolu bakışlarının Türk'e kavuştuğu bir günde Kelbecer, Laçin ve Ağdam'ın boynu büküktü. Fakat biliyorlardı, vuslatın habercisi olan kuşlar fısıldamıştı kulaklarına. Çok ama çok az kalmıştı. Türk'ün ihtiyarının aslanlar gibi kükreyeceği o kutlu günler yakındı. Ya Hocalı? O ne yapıyordu? Onun böyle bir tesellisi var mıydı? Tesellinin ihtimali peki? Zannedersem o dilini, dinini, içgüdülerini çoktan kaybetmişti. Onun yarası yirmi sekiz yıl boyunca, her geçen gün biraz daha büyümüş büyümüş, kocaman bir dağa dönüşmüştü. Onun hasretinin miktarı boyunu aşmıştı da omuzlarında ağır bir yük olmuştu. Hocalı ve Hankendi

ÜZÜM SALKIMLARI

■ HALİME KEÇE CİVELEK

Tık tık tık…

-Ahmet Abi! Ahmet Abi!

Hay Allah! Kimse yok mu burada? İn cin top oynuyor, ıssız kalmış buralar, en iyisi şu emektar tabureye oturup biraz bekleyeyim, belki gelen giden olur. Eskiden böyle miydi burası hiç, mis gibi tavşankanı çay kokuları sokağın başını dolanmadan çarpardı insanın yüzüne, çay kaşığı tıkırtıları adeta davet ederdi yoldan geçenleri.

Hele şu kahvehaneyi evine yuvasına sımsıkı sarılmış bir anneyi andıran, sarıp sarmalamış, üzüm sergeni... Dolu dolu, salkım salkım, tatlı mı tatlı, bir tane mi çürük çıkmaz içinden. Arada bir pamuk yürekli Ahmet Abimin toplayıp müşterilerine ikram edişleri, kasabanın haylaz çocuklarının çaktırmadan, korka korka, biraz da yaramazlıktan şeytanlaşmış çocuk ruhu ile üzüm çalmaya çalışmaları, sonra onlar önde Ahmet Abi arkada şöyle bir kasabayı tur atışları…

SUYUN SESİ, HAS HÂCİP'İN NEFESİ

■ MUSTAFA SARI

Köñülber- (gönül vermek), *köñülba-* (gönül bağlamak), *köñülyaru-* (gönlü aydınlanmak), *köñülkodkı* ya da *kodkıköñül* (alçak gönüllü), *köñülirik-* (gönlü sıkılmak), *köñül tut-* (gönül bağlamak), *köñültüz-* (gönül bağlamak), *alçak köñül* (alçak gönüllü), *köñül* açıl- (gönlü açılmak), *köñülke*ñ (gönlü geniş), *köñülbaylıkı* (gönül zenginliği), *köñülawut-* (gönül avutmak), *közi* açıl- (gözü açılmak), *közümde yırak* (gözden ırak), *ukuşközi* (akıl gözü), *köz tut-* (dikkati bakmak), *köz kulak tut-* (göz kulak kesilmek), *köz kam-* (gözü kamaşmak), *köz yum-* (razı olmak, mutmain olmak), *közi açıl-* (gözü açılmak), *közisuk* (açgözlü), *közi tok* (tokgözlü), *közi* aç (açgözlü), *köz yarukı* (göz aydınlığı), *köz dik-* (dikkatli bakmak), *köziyaru-* (gözü parlamak), *adak berkit-* (ayağını sağlam basmak), *adak kaçur-* (korkup kaçmak), *adak ur-* (ayak basmak), *adak tut-* (ayağına yapışmak), *elig sun-* (el uzatmak), *elig uzat-* (el uzatmak), *el ur-* (bir işi ele

AHMET BİCAN ERCİLASUN İLE

DÎVÂNU LUGÂTİ'T-TÜRK'E DAİR

■ RÖPORTAJ: TUĞÇE MEÇ

MERHABA HOCAM. BİR DİLCİ OLARAK SİZİN *DÎVÂNU LUGÂTİ'T-TÜRK* İLE TANIŞMANIZ VE ESERİN SİZİN İÇİN ÖNEMİ HAKKINDA NELER SÖYLEMEK İSTERSİNİZ? MERHUM ZİYAT AKKOYUNLU İLE BERABER HAZIRLADIĞINIZ TDK'DEN ÇIKAN *DÎVÂNU LUGÂTİ'T-TÜRK* ÇALIŞMANIZ HAKKINDA BİZİ BİLGİLENDİRİR MİSİNİZ? BU ÇALIŞMANIN BESİM ATALAY NEŞRİNDEN FARKLILIKLARI NELERDİR? ■

A.B.E. 1950'lerin sonunda, lise yıllarında *Dîvânu Lugâti't-Türk* (DLT) ile tanışmış olmalıyım. Bilindiği üzere lise ders kitaplarında Alp Er Tonga ağıtı vardır ve bu ağıtın kaynağı da DLT'dir. Ancak lise yıllarında eserin önemini kavramış olduğumu söyleyemem. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne girdiğim 1963-1964 ders yılından itibaren DLT'yi daha iyi ve bilinçli olarak ta-

FUZULİ BAYAT İLE

KÂŞGARLI MAHMUT / *DÎVÂNU LUGÂTİ'T-TÜRK* ÜZERİNE

■ RÖPORTAJ: CENGİZHAN ORAKÇI

HOCAM MERHABA, SİZ 2008'DE KÂŞGARLI MAHMUT YILI MÜNASEBETİYLE *KÂŞGARLI MAHMUD-BÜYÜK TÜRK BİLGİNİ* ADIYLA ÖTÜKEN'DEN ÇIKAN BİR KİTAP YAZDINIZ. KİTAP GEREKEN İLGİYİ GÖRDÜ MÜ? NASIL KARŞILANDI? BÖYLE BİR ÇALIŞMAYI YAPMA SEBEBİNİZ NEYDİ? KÂŞGARLI MAHMUT KİMDİR, DİYE İLK SORUMUZU SORSAK...

F.B. İlk önce kaydetmekte yarar vardır ki Kâşgarlı Mahmut'la ilgili 2003 senesinde basılan, genişletilmiş tekrar neşri 2006 yılında yayınlanan *Türk Dili Tarihi* adlı kitabımda bilgi vermiştim. Daha sonra bu konuya makale yazmakla ve bildiri sunmakla tekrar döndüm ve nihayet, 2008 senesinde *Büyük Türk Bilgini ve Ansiklopedisti Kâşgarlı Mahmut* adlı kitabım Ötüken Yayınları'ndan çıktı. 2014 senesinde kitabın aynı yayın evinde 2. baskısı gerçekleşti. Kitap ilgi gördü, ancak 2017 yılında

BEN KÂŞGARLI MAHMUT

■ CENGİZHAN ORAKÇI

Ben Mahmut, Kâşgar'da doğdum. Kâşgar, bir dünya cennetiydi; havası, suyu tabiatı bambaşkaydı.

İlk Müslüman Türk devleti olan Karahanlı Devleti'nin hâkimiyet zamanlarıydı. Her zamanki gibi Türk toplulukları ve devletleri arasında kıyasıya rekabetler ve savaşlar da ne yazık ki yaşanıyordu.

Çok iyi bir eğitim gördüm, iyi yetiştirildim. Kendimi övmüş gibi olacağım ama yine de söyleyeceğim; Türklerin en güzel konuşanlarından, anlatımı en açık olanlarından, soyca en köklülerinden, en başarılı kargı ve ok atanlarından biriyim. Kılıçta da ustayım. Atın üzerinde rüzgârlarla yarışırım. Tanıyan herkes bunun böyle olduğunu söyleyecektir.

Türk topluluklarının, boylarının yaşadığı bütün şehirleri, obaları dolaştım. Bunu niye yaptım? Annemden ninniler dinlerken Türkçenin yüceliği daha o anda gönlüme düşmüştü; ondan sonra da Türkçe her yerde

DÎVÂNÛ LUGÂTİ'T-TÜRK: SÖZLÜK VE ÖTESİ

■ ALİ AKAR
Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

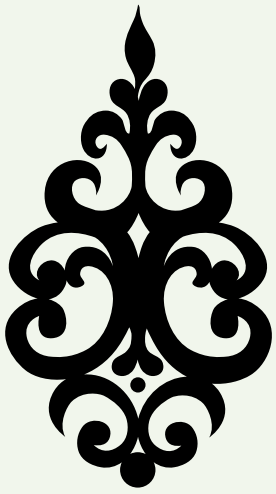
11. yüzyılda, Türk dilini Araplara öğretmek amacıyla yazılmış olan *Dîvânu Lugâti't-Türk*, Türk dili, edebiyatı, folkloru ve sanatı üzerine yazılmış ilk eserdir. Bu yönüyle, Türklük biliminin ilk basamağında yer almaktadır.

Bu yazıda, eserin yazıldığı ortam ve çağdaki kültürel ve siyasal sebepler ele alınacaktır.

Sözlük ve Yazarı

Sözlüğün yazarı Kâşgarlı Mahmut'un hayatı hakkında farklı bilgiler vardır. Kitabındaki kayıtlara göre babası Isık Köl yakınlarındaki Barsgan şehrinde, son yıllarda ortaya çıkan başka bir bilgiye göre de 399 (M. 1008-09) yılında Kâşgar'ın Opal Köyü'nde doğmuştur. Kâşgar-

SÖZ VARLIĞIMIZIN TOPLANDIĞI İLK KİTAP: *DÎVÂNÜ LÜGÂTİ'T-TÜRK*

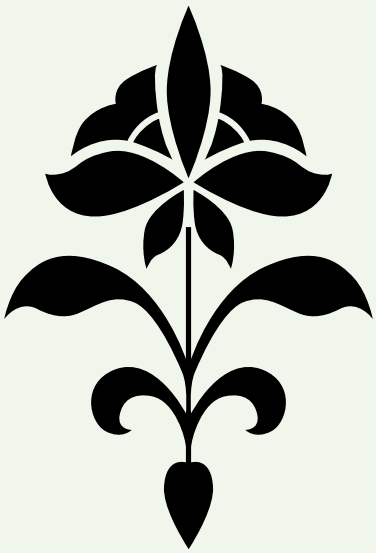

■ MESUT ŞEN
Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi öğretim üyesi

Büyük dilcimiz Mahmûd Kâşgarî tarafından 11. yüzyılda Arapça olarak kaleme alınan *Dîvânü Lügâti't-Türk*'ün tam adı *Kitâbü Dîvâni Lügâti't-Türk*'tür. Eserin Arapça adını günümüz Türkçesine "Türk şivelerinin söz varlığının toplandığı kitap" şeklinde çevirebiliriz. Çünkü Arapçada *lügat* "konuşma dili, şive, lehçe, diyalekt", onun çoğulu olan *lügât* da "konuşma dilleri, şiveler, lehçeler, diyalektler" demektir. Arapçada 'dil' karşılığında esasen *lisân* kelimesi kullanılmaktadır. Eserin Türkiye'deki yaygın adı *Dîvânü Lügâti't-Türk* olarak bilinmektedir, bu biraz kısaltılmış yaygın adı da dilimize "Türk şivelerinin toplam söz varlığı" ya da "Türk şivelerinin tanıklı ansiklopedik sözlüğü" şeklinde çevirmek mümkündür.

Dîvânü Lügâti't-Türk adı Türkiye'de *Dîvânu Lugâti't-Türk* şeklinde de

DÎVÂNU LUGÂTİ'T-TÜRK'TE GEÇEN DİNÎ KELİMELER

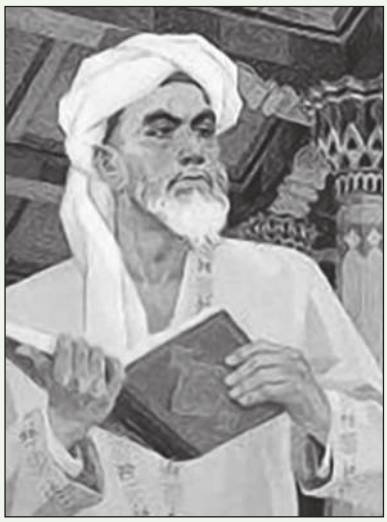
■ EMEK ÜŞENMEZ

Bana sonsuz bir ün, bitmez tükenmez bir azık olsun diye şu kitabımı Tanrı'ya sığınarak Dîvânu Lugati't-Türkî "Türk Dilleri Kâmûsu" adını vererek yazdım.

Karahanlı Türkçesi, Türk dilinin önemli dil devrelerinden birini oluşturmaktadır. Bu dönemde yazılan eserler, Türk dil tarihinin karanlık noktalarını aydınlatan ışık niteliğindedir. Karahanlılar döneminin bir geçiş devresi olması devrin önemini artıran bir diğer özellik olmuştur. Türkler bu dönemde Arap ve Fars yazı dillerinden kelime almaya başlamışlardır. Mevcut alıntı kelimelerin içinde en dikkate değer olanları dinî içerikli kelimelerdir. Çünkü bu dönemde Türkler kitleler halinde yeni bir din dairesine geçmişlerdir.

Genelde Türk dilinin özelde Karahanlı Türkçesinin en önemli eserlerinden birisi olan *Dîvânu Lugâti't-Türk*'te çok sayıda dinî içerikli keli-

KÂŞGARLI MAHMUT DEDİKLERİNDE...

■ YAŞAR ÇAĞBAYIR

Dîvânu Lugâti't-Türk adlı eserin sahibi ulu bilginlerimizden olan Kâşgarlı Mahmut'un hayatı hakkında çok kısıtlı bilgilere sahibiz. O, 11. yüzyıl Türk coğrafyasını dolaşmış ve konuşulan her yerel Türkçeyi derlemiş ve kitaplaştırmış bir ülkücü ve Türkçüdür. Ülküsü Türkçülüktür, Türkçeciliktir. Kendisi hanedan mensubu olmasına rağmen, saltanat kavgalarını bir yana bırakıp devletin başında boğuşmaktansa Türkçeyi yok ya da değersiz sayanlarla mücadeleyi yeğlemiş, bir başka yoldan Türklüğe hizmeti kendine görev bilmiştir: Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesi...

Dönem, Türk diline Arapça ve Farsça kelimelerin akın ettiği, bilim adamlarının eserlerini Arapça, şairlerin de şiirlerini Farsça yazmayı hüner saydığı yıllar... Kısacası Arap ve Fars özentisinin arşıâlâya yükseldiği zamanlar. Yönetim kademeleri ile bilim ve sanat erbabı arasında

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE *DÎVÂNU LUGÂTİ'T-TÜRK* ADLI ESERİN ETKİSİ

■ ÖZGE AYDIN

Mahmûd bin el-Huseyn bin Muhammed el-Kâşgarî (1008-1105) bize bıraktığı cevheri düşününce aklımıza, 6645 beyitiyle sadece Karahanlı dönemini değil bütün dönemleri, çağları aşan bir eser olan *Kutadgu Bilig*'den bir beyit düşer; "Her doğan ölümlüdür ama onun bir sözü, / ölümsüz bir eser olarak kalabilir." Kâşgarlı Mahmut'un ölümsüzlüğü, eseri *Dîvânu Lugâti't-Türk*'tendir. Ancak Kâşgarlı Mahmut bu eseri hazırlarken bizimle paylaştığı; "Kitap mükemmel ve kullanışlı olsun diye yıllarca eziyet çektim." (Akkoyunlu-Ercilasun, 2014:XXIV) sözü, eserin günümüze kadar kullanılması ve kullanılmaya devam edilecek olması bu eserin "kullanışlı" ve "mükemmel" olduğuna dair en büyük kanıtı olmakla birlikte bir eser ortaya koymanın zahmetli ve fedakârlık gerektirecek bir iş olduğu nasihatinde de bulunuyor ama anlayana…

Eserin içeriyle ilgili özellikleri şu şekilde sıralayabiliriz;

GELENEKSEL TÜRK ŞİİRİ VE TÜRKÜLERİN BENGİ KAYNAĞI: *DÎVÂNU LUGÂTİ'T TÜRK*

■ PROF. DR. ALİ YAKICI
Gazi Üniversitesi Öğretim Üyesi

Dîvânu Lugâti't-Türk, İslami dönemde Türk aklının, Türk zekâsının, Türk düşüncesinin Türk biliminin, Türk eğitiminin, Türk varlığı ve gücünün ortaya koyduğu, bilinen en önemli eserdir. Türklük bilimi için yaşayan bir hazine, ışığında aydınlanılan bir bilgi kaynağıdır. Türk dilinin, Türk kültürünün bütün değişmelere rağmen ayakta duruşunun ortaya konduğu bir şaheserdir. Türk varlığının, Türkçenin geleceğinin teminatıdır. Kâşgarlı Mahmut'un el emeği, göz nuru, alın teri, azminin, kararlılığının, sevdasının, tutkusunun eseridir *Dîvânu Lugâti't-Türk*.

Sıklıkla tekrarladığımız bir ata deyişi vardır: "Söz uçar yazı kalır." Türk zekâsı, yaşanan uzun tarihî süreçte bu bilinçle hareket etmiş; dilini, kültürünü, sosyal ve kültürel hayatını, siyasi hayatını, ülküsünü, kızılelmasını, kaderini kendi dilinde ve kendi alfabesiyle asırlar önce taşlara yontmuş, Bengi Taşlarla kalıcı kılmış ve günümüze aktarılması-

MARİYA SELESTA GEMİSİ MÜRETTEBATININ HELAKI

■ VARİS YOLCUYEV
ÇEVİREN: İMDAT AVŞAR

Kendi iradesi dışında dünyaya gelen ve iradesi dışında bu dünyadan göçen bir insanın, çevresindeki her şeyi kendi iradesine tâbi kılma isteğinin çok mantıksız; hatta gülünç olduğunu düşünüyordum.

***

Akıl almaz bir hobim vardı. Son zamanlarda meydana gelen her bir hadisenin dâhili iç titreşimlerini, salınımlarını yani rezonanslarını bulmaya çalışıyordum. "Ritimleri ve ahenkleri aynı olan cisimlerden birini titreştirdiğimizde, diğerinin öncekine cevap olarak aynı ahenkle ve ritmle titreşmesi kanunu"nun bana göre insan hislerinde, kalp çarpıntılarında da mutlaka kendisini göstermesi gerekiyordu. Seven iki kalbin ahenginin ve ritminin aynı olması gerektiği yönündeki tezimi ve bu tezin doğruluğuna olan inancımı, zihnimden hiç kimse silemezdi.

CÖNK YAZILARI - 5

"DÜNYA DEDİKLERİ YELEKSİZ OKTUR"

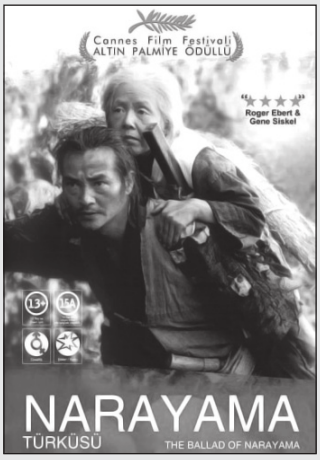
■ ALİ DUYMAZ

Kaldır nikabını kalk git üstümden
Sen benim derdime çare bilmezsin
Sen nasıl Lokman'sın yoktur merhemin
Yaram yürektendir sarabilmezsin

Dünya dedikleri yeleksiz oktur
İnişli yokuşlu salavat çoktur
İster olmayanın şol biri yoktur
İstidasız dergâha girebilmezsin

Kendi fitne amma şol kalbi hayın
Kötüler çekmez ganinin yayın
Yıktın burda eyledin gönül sarayın
Çünki bir taşın koyabilmezsin

BEYAZ PERDEDEKİ UZAK ETNOGRAFİ

■ MEHMET AYCI

Filmi, yazmak için izlediğimde "iyi etnografiler iyi romanlar gibidir" sözü aklıma geldi sosyal antropoloji hocamız Çağlar Enneli'nin. Kuzey Japonya'nın bir dağ köyündeki gündelik hayatı, dahası gündeliği de dâhil hayatı anlatan "Narayama Türküsü" filminin hikâyesini alanında yetkin bir sosyal antropolog yazmış, aynı antropolog senaryolaştırmış, hatta yönetmen de antropoloji eğitimi almış gibi bir intibaa kapılıyorsunuz. Filmi izlemem için ısrarcı olan Faruk Nafiz Fazlıoğlu'na teşekkür ediyorum. Fazlıoğlu, kendine özgü bakışı ve çıkarımları olan sinema tutkunlarından biri ve doktorası da Türk sinemasında tutunmayan karakterler. Şu filmi izle beğeneceksin dediği filmlerde bugüne kadar boş çıkan olmadı.

Japon yönetmen Shohei İamura'nın 1983 yapımı "Narayama Türküsü" (Narayama Bushiko/The Ballad of Narayama) filmi, drama olarak